

Bölöni Farkas Sándor sirjánál

1842-ben Pálffy János küüllőmegyei követ által mondott beszéd.

Családi levéltárunkban levő vegyes iratok és alkalmi nyomtatványok között találtam meg a bölöni Farkas Sándor sirjánál mondott beszédnek egy nyomtatott példányát, mely az „Erdélyi Híradó“ 1842.-ik év, évfolyamának 11.-ik számához mint melléklet csatoltatott.

Ennek kapesán megnéztem Jakab Eleknél a „Keresztény Magvető“ V. ik évfolyamában, „Bölöni Farkas Sándor és korá“-ról irt politikai és irodalomtörténeti tanulmányát és ebben ő ugyan megemlíti, hogy a küüllőmegyei követ Pálffy János tartott a sirnál beszédet, de nem közli annak szövegét.

Megkerestettem a nemzeti Muzeum könyvtárában is az „Erdélyi Híradó“ említett számát, de annak sem volt meg az a melléklete, a mely a Pálffy beszédét foglalta volna magában.

Elhatároztam tehát e beszédet közölni; egyfelől azért, mert tudtommal a „Keresztény Magvető“ egyik évfolyamában sem közöltetett és Jakab Elek által is csak hivatkozás van rá; másfelől meg azért, mert bölöni Farkas Sándor oly kiváló egyéniség volt, a kiről a megemlékezés ismétlése csak kegyelettel tölthet el minden magyar embert, annál inkább minket székelyeket és unitariusokat, mert ő a mi vérünkéből való vér volt, kire mindig büszkék lehetünk.

Unitarius szempontból a beszédet tartó egyénisége is érdekes, mert Pálffy János nemcsak az ellenzéki szónokok jelesei közé tartozott, de az 1848/9. évi magyar képviselőház első unitarius alelnöke volt.

E jeles szónok beszéde a következő:

Midőn ezen, örömet sokkal felülmuló, megbizatásnak akarok megfelelni: hogy ünnepeljem emlékét azon férfinak, ki rokonom vala hitben, és elvekben; bocsánatot kérek, ha a' szív gyászhangja

erőt találva venni az ész szavain. Lelkem telve a' veszteség' fájdalomával, mert ez elhunyt férfi *Farkas Sándor* az amerikai útazó!!

Az ember születik, él, vagy a' mi egyet teszen: küzd a' sorsal, és meghal. Százerek születnek, és tűnnek el nyom nélkül, szertelenül, és könnyezetlen, vagy átokterhelten; míg részébe jut egynek feltűnni, mint fénycsillag embertársai fölött 's önmagából merített lelki erővel küzdve előítéletek, és bal hiedelmek ellen derűt terjeszteni önmaga körül, mellynek világánál megismérhessék önma gukat a' kortársak, irányt nyerjen az ifju nemzedék. — De a' milly szép az illy elhivatás, nem annyira boldogító. A' sors szigorú részvétlenséggel az egyesek iránt intézi az egész menetelét, 's nekie mint Kölcsey mondja: nincsenek kedvencei, csak eszközei. Az, ki fáklját gyújt esze, és érző szive meleg tüzénél szeretett nemzetének, 's boldogít a' szó, és toll' hatalma által milliókat, mert szellemi bilincseket óldoz: önmaga talán legkinosabban szenved, 's nem egyszer jajdul fel sullya alatt annak, mit a' végzés e' másokat boldogító észtehetségért árul szabott, 's mellynek terhét hordani emberi erő alig képes. De a' cél, mellyért a' sors eszközül választotta fölkeztjét; 's a' lelkiakarat istenhatalma nem szűnik meg működni az élet' végperczéig.

Illy gondolatok merülének fel lelkemben, midőn hallám, hogy Farkas Sándor élni megszűnt. Szellemem előtt álla a' derék férfi, úgy, a' miként ötlet legutószor láttam, öszveroskadva testben, ifju erővel lelkében; és szóllani hallám ötlet a' korról, mely ötlet megértette, és e' méltányló elismerésben nem sok nagy férfi részesül — és a' korrul, melly nevét dicsőítendi! ötlet, ki keblében hordá szenvedéssel telt szép pályája emlékét, ki tettei magasztos önérzetében keresett, és talált enyhülést testi fájdalmak ellen. Eszköz volt ő is a' sors kezében; izzadott ő is azon eszmékért, mellyeket hinteni és érlelni nagyszerűen segített, mellynek gyümölcsét csak egy boldogabb ivadék aratandja; de épen e' biztos reményü pillantás az ígélet földébe, lőn tettei legédesb jutalma élete alkonyán.

Sok mindennapi embert hallottam már életében, és halálában magasztaltatni; de hízkelkedék a' gyáva, ki nek kegyelem szab ingatag életirányt, vagy a' megfizetett szónok, közvélemény által sujtott hallottja fölött, — én gyűlölöm a' hízkelkedés legkisebb atomát is. Nem is céloom halálában szókkal magasztalni Farkas Sándort; az igaz érdem legtisztábban ragyog fel a' sír' homályából, és az ő egyszerü neve méltóbban magasztalja a' szónok bár milly dicsősé- sénéél. De nem tehetem, hogy sirhalma fölött vissza ne tekintsek élete' lefolyt napjaira.

Fényes születés és gazdagság — ez alérdemei az emberek' némellyikének — nem jutottak volt jogrészébe; de igen fényes ész,

gazdag szív, és lélek; igen erős akarat, kimivelve ezeket, nemesíteni ezeket, és gyümölcsösöztetni nemzete, embertársai boldogításukra. Már az oskolákban vetette meg alapját azon szellemi műveltségnek, melyet mind több, és többre terjesztett az értelem' világában, míg később, meglévén győződve azon igazságról, hogy csak hasznos utazás által szerzett tapasztalás, és ismeretek ünthetnek lelket az elméletek' száraz rendszerébe, beutazá' Europa művelt országait. Láta ő a' forradalmak' honában a' juliusi örök emlékü három napok közvetlen eredményét, ismerni és bámulni tanulá' elfogulatlan lélekkel a' szabad Amérikákat. De kínos öröm volt az, mit ő a' szabadság' hazájában érzett: az emberiség' szent jogainak tiszteletben tartása; az igazság' egyenlő és szigorú kiszolgáltatása; az ész' szabad használatának bámulatos művei, közjólét, s' az egészen mint isten-lehellet előmlő szabadság' szelleme, zord ellentétbe állíták lelke elejébe a' szegény kis hazát, mellynek ő a' fia volt, 's szive vérzett azon tükör előtt, melly nem mutatott egyebet inség és nyomornál, 's egy miveletlen nép' lelki sötétségénél! Hűn, és lelkesedve írta le a' mit látott, hallott, és tapasztalt, mindig szemé előtt tartva azt, a' mi e' kis honban hiányzik; és hiányzott sok minden, 's a' mi a' szabadság' hazájából átültetve üdvös és hasznos lehetne. — Illy szellemben bocsátá' ő közre Amerikai utazását; a' szív, és ész' ezen szerencsés szülöttjét, a' leghasznosabb magyar munkát, melly valaha megjelent A' leghasznosabbat; — mondam — mert telve az a' szabadság', jog', és igazság' legtisztább eszméivel; és az eszmék elhíntetének a' fogékony emberkeblekbe, és megtermék a' gyümölcsöt, mellyet megérlelni jelenkorunk' feladata. Illőleg méltánylá a' m. t. társaság is a' munkát és irót; 200 arannyal jutalmazá a' derék szellemművet; tagjává választá a' lelkes irót.

De az épen nem gazdag, szerény férfi nem fogadá el a' jutalmat, hanem visszajánlá a' társaság' alaptökéje gyarapítására; hisz dicsőbb jutalom leende nekie azon remény, hogy eszméi felköltendik honfitársaiban azon közszellemet, melly nélkül semmi nagy, és dicső nem születhetik alkotmányos országban. És e' munkába foglalt eszmék azok, mellyekért e' sir körül álló férfiak — a' bánat' gyászjeleivel arcaikon — hivatva a' törvényhozás' szent tisztjére, jelenleg fáradsznak, és küzdenek a' szűkkeblűség sáfárai ellen, ők azok, kikhez ezennel szót emelve felszóltom: gyászoljunk sziveinkben e' derék férfi' kora elhunytán, de vessünk ő hozzá méltó emléket lelkünk' tükörlapjára azon szent fogadás által e' sir fölött: hogy azon ige, mellyet ő hirdetett, mellyért élt és halt, a' Fejedelmet tisztelő rendes szabadság' és emberiség' jogainak szent ígéje erős lélek, szilárd akarat, és férfias kitűrésben megtestesülend miáltalunk! És azon emlékoszlop, mellynél dicsőbb soha sem állítatott embernek, legyen: a' Farkas Sándor magos szellemének beoltása az ifju nemzedék' lelkébe; az ő gazdag eszméinek gyümölcsösöztetése a' haza' boldogítására!

Mit mondjak nyilvános és magán életéről? Tárt könyv volt az, melyben mindenki olvashatott, melynek minden betűjéből gazdag tanulást vonhatott a' philosophus, a' publicista, a' jó barát. Fáradhatlan munkásság, és buzgalom a' közjóért: jelleme' legkitűnőbb vonásai. — Bebizonyítá ő ezt világot látott, és kéziratban lévő dolgozatai, 's több üdvös társulatok' alapítása által; bebizonyítá végrendeletével élte' utolsó órájában is; és ő elmondhatja teljes joggal: „Ifju! szabadság szeretetet és való munkát tőlem tanulj, szerencsét másoktól!“ Azonban a nemes lelkű férfiat, tettei; a' buzgó hazafit, nyilvános élete; a' lelkes írót, munkái dicsőítik inkább, mint egyéb tisztelet-jelek. A' tudományosság, mellynek élt; a' nemzet, mellynek díszét emelé, örökítendik nevét. És ha megszűnt is ő élni a' földön, él hű emléke mi közöttünk, és élni fog, míg magyar leend a' magyar földön.

Mondhatnék még sokat ő róla, beszélhetnék órákig szelíd emberszerető jelleméről, de a' veszteség' fájdalmai megint felzúdulnak, lelkem' minden eszméi a' bánat' gyászhangjában olvadnak össze, 's rezgenek keresztül szívem hurjain. Búcsu üdvözlét mondok tehát neked derék férfi! 's átadom nevedet a' hazának, melly saját jeleseit századok óta könnyezetlen látá sirba szállani; mert nem tudá, hogy kebleik sebbel valának rakva ő érette; mert nem tudá, hogy nekie áldozák föl éltek' minden szerencséjét. De e' haza, mellynek nemzeti szellemét te is felrázni segített nyomasztó álmából, dicsőíteni fogja nevedet, 's áldani poraidat!

E beszéd eléggé feltünteti bölöni Farkas Sándor jellemét, de még részletesebben megtalálható Jakab Elek idézett tanulmányában, azért feleslegesnek tartom kiválóságait részletesen ismertetni; de azért nem hallgathatom el azon benyomást, melyet reám mint egykori tanulócskára tett nemes alakja. Csaknem ujjal mutatunk reá, ha az utcán megpillantottuk, mondván: ime bölöni Farkas Sándor, az Északamerikai utazó.

Még inkább elvultunk ragadtatva, a mikor fejlődő korunkban utazásáról irt művét megértve olvashattuk.

E munka megjelenése nagy irodalmi és politikai esemény számba ment. Most e műben ő a népszabadság földén magába szitt eszméknek igaz tárházát nyújtotta honfitársai elébe.

Nagy volt ez elismerés; a magyar tudományos társaság 200 arany jutalomra érdemesítette mint azon év (1835.) legjobb magyar munkáját.¹

¹ E kitüntetést Farkas Sándor egy gyönyörű levélben megköszönve az Akadémiának, visszaajándékozta. És az Akadémia e díjat a Vahot Imre szerkesztésében megjelent „Napkelet“ című heti közlöny 1859.-ik év, 3.-ik

Azok az eszmék, melyek az 1830.-ik évi francia forradalommal hozzánk is átcsaptak s a melyekért Farkas Sándor is olthatatlan hazaszeretettel lángolt és a melyek csak 1848-ban valósulhattak meg a rendi alkotmány eltörlésével, a jogegyenlőség és népképviselőlet életbe léptetésével, azokat ő nem érthette meg, mert hamvai már egy pár évvel azelőtt a kolozsvári házsongárdi temetőben, a kegyelet által emelt diszes emlékoszlop alatt porladoztak.

Bölöni Farkas Sándor nagyságát e siremlék hirdeti ugyan, azonban én úgy gondolom, hogy a kegyelet megnyilatkozása csak akkor lenne teljes, ha Bölön község lakossága az ő nagy szülöttjének szülőházát egy diszes márvány táblával jelölné meg, a meglevő deszka tábla helyett, melyről a betűk is már majdnem elmosódtak.²

És én hiszem, remélem is, ismerve Bölön község lakosságának hazafias és minden szépért és nemesért való lelkesedését, hogy ez eszmét valóra fogja váltani. Nem tévesztve soha szem elől azt a régi igazságot, hogy a mint egy nemzet dicsősége, úgy egy község hírneve is egyesekek homlokáról sugárzik alá.

évf.-nak 7. száma szerint gr. Kemény József és Kovács Istvánnak adta ki, kik Erdély története körül legtöbb fáradságot tanusítottak.

² Bölöni Farkas Sándor szülőháza Bölönben, a „Vár-alya“ utcában van, melynek jelenlegi tulajdonosa: Lőfi Boldizsár. Az emléktáblát néhai Kovács János tanár felszólítására Lőfi Boldizsár tétette 1895. évben, közvetlen a bölöni zsinat után, a mely egy darab deszkából van. A felirat a következő: „Itt született Éjszak-Ámerikai utazó bölöni Farkas Sándor“.

(Budapest, 1910. április 29.)

Id. DANIEL GÁBOR.

Dávid Ferencznek fogságában írt elégiája és jövendölése.¹

Kétszer tíz évig szolgáltam hűn a hazámat
És becsülettel, ezt tudta a fejdelem is.
Mért szakadott hát rám ez az ádáz dűh? Oka van rá:
Nem három, hanem egy Isten, a kit tanítok.
Im' ez az én vétkem, hogy a változhatlanul Egyet
Megsokasítani nem merte szavam botorúl.
Azt a megoszthatlant, a mi nek nincs része se semmi,
Nem lehetett három részre fölapítanom.
A végest, meg a végetlent egymással ilyenképp
Összezavarni: sohsem vizs vala semmi se rá,
S a születettet a nem született örök égi Atyához
Mérni, ki egyetlen s társra sohsem szoruló.
Lelkem sűgalmas szavait tusakodva legyűrnöm
Kellett von' s hinnem, hinnem akármi vakon.
Hinnem, a mit kieszelt fenekedve Sabellius egykor
S jámbor birka gyanánt rágnom e szörnytanókat.
A végetlen lényt, a nagy úr korlátlan urát egy
Szűzlány méhéből hozni ki balgatagul:
Hinni, hogy emlőből szí éltet kis csecsemőként,
Küzd, fárad, szenved, szomjuhozik, nyomorog,
Reszket a szörnyü csapás iszonyától s végre lerogyva
Becstelenül rémes, szörnyü halál fia lesz . . .

Nem, nem, ilyen káromló szót nem szól soha ajkam:
Szárnyad van, lelkem, meg ne tagadd magadat.
Vak misztériumok nem bántnak. Föl, föl a fővet!
Érted eped lelkem, érted eped csak: igaz.

¹ Jakab Elek *Dávid Ferencz Emléke* című művében erősen megromlott szöveget közöl. Kollégiumunk könyvtárában jobb szövegbe találtam s természetesen azt fordítom.